

I n g a J ē r u m a

TEĀTRA BĒRNI

**Tik bagāta, interesantiem notikumiem
un cilvēkiem piepildīta dzīve
ir teātra pasaulē!**

821.174-3

Je 790

Grāmatā izmantoti fotoattēli no Ginta Burāna, Ausmas Dragonēs, Daces Dumpes, Gintas Gerhardes-Upenieces, Ivara Ījaba, Lienes Jakovļevas, Kristapa Kalna, Gundara Leimaņa, Marijas Leskavnieces, Āra Liepiņa, Kristapa Liepiņa, Noras Liepiņas-Melnes, Ilzes Mētras, Nadīnas Neimanes-Gardovičas, Nanetes Neimanes, Karinas Pētersones, Indriķa Putniņa, Edvardas Šmites, Edītes Tišheizeres, Artas Tones, Raita Valtera, Janas Vitoliņas, Vitālija Zirdziņa ģimenes arhīva; Valda Brauna (220. lpp.), *Valentin Chapuis* (144. lpp.), Jāņa Deinata (112. lpp.), Eiženijas Freimanis (44., 50. lpp.), Toma Grinberga (60. lpp.), Viktora Gulbja (34. lpp.), Nikolaja Jansona (priekšlapa, 87., 89. lpp.), Egona Keras (227. lpp.), Dagmāras Legantes-Celmiņas (214. lpp.), Matīsa Markovska (213., 215. lpp.), Ojāra Martinsona (200. lpp.), Leonīda Merkmaņa (302. lpp.), Nacionālās informācijas aģentūras LETA (59. lpp.), izdevniecības *Dienas Mediji* (160. lpp., fotogrāfs Kristaps Kalns), Rīgas Kino muzeja (186. lpp.) fotogrāfijas.

Eduarda Groševa grāmatas un vāka dizains

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Inga Jēruma, 2019

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2019

ISBN 978-9934-0-8106-4

Prologs

Kad apsvēru šo ideju – rakstīt grāmatu par tā sauktajiem teātra bērniem –, mani māca bažas, ka stāsti būs stipri vienādi. Jo dzīve ģimenē, kur viens vai abi vecāki ir saistīti ar teātri, mēdz būt ļoti līdzīga. Vecākiem ir noteikts režīms, ko nosaka darbs, un bērni to ietekmēt nevar. Maģiskais teiciens “man ir izrāde” ir kā tiesas spriedums, kas nav pārsūdzams. Un tas nozīmē, ka tava mamma vai tētis, vai abi pieceļas un aiziet neatkarīgi no tā, kas notiek mājās – tava dzimšanas diena, ciemošanās ar lauku radiem, kas Rīgā iebrauc reizi gadā, tavi 38 grādi temperatūras, nesaprotams uzdevums matemātikā, kāzu sviņības vai bērnu mielasts. Un nevienam nenāks prātā aktieri atrunāt, kā tas varbūt notiktu ar citas profesijas tuvinieku: sak, nu neej šovakar, gan jau kāds kolēģis paveiks to darbiņu tavā vietā, piesegs tevi, lai priekšnieks nepamana, ka neesi ieradies, un tā tālāk un tā joprojām.

Par šo maģisko formulu “man ir izrāde” es aktieri gan apskaužu, gan žēloju. Viņš var aiziet, ja nevēlas palikt, un viņam ir jāiet, lai kā gribētos palikt.

Teātra cilvēks var saldi gulēt gan vienpadsmitos no rīta, gan četros pēcpusdienā, un tad visiem pārējiem jāstaigā uz pirkstgaliem, jo – ja viņš vai viņa gul, tātad tā vajag.

Teātrī parasti atzīmē tikai vienus galvenos svētkus, un tā ir pirmizrāde. Tad tiek svinēts pēc pilnas programmas, bet līdz pirmizrādei no rīta un vakarā mēģina, pukojas par neizdošanos, rājas, raud, klausās režisora izmisumā par to, ka rīt “ģenerālmēģinājums, bet mums

vēl nekā nav”, priecājas, ja kaut kas izdodas, bet beigu beigās tomēr nospriež, ka “šoreiz nu tiešām ir pilnīgs vāks”. Pirmizrādes gaidās gaisotne arī mājās ir nervoza, un tad labāk turēties no galvenajām personām pa gabalu. Starp citu, režisors un dramaturgs Pēteris Pētersons savulaik situāciju ir raksturojis šādi: “Ražošanas apspriedē mēs sakām tā: šodien lugu laižam pirmo reizi cauri un tāpēc lūdzam ņemt vērā, ka vēl nekā nav. Pieņemšanā mēs sakām: mums bija ļoti maz mēģinājumu, tāpēc darbs vēl negatavs un viss vēl nav tā, kā vajag. Desmitajā izrādē mēs sakām: luga ir izgājusi no eņģēm. Bet, kad tā vispār ir bijusi, mēs nezinām.”

Tomēr, kad pienāk pirmizrāde, tad izrādās, ka nekāda “vāka” nav, izdevusies normāla (labā vai pat izcila – kā nu kuru reizi) izrāde, un ir iemesls mazliet pasvinēt visiem kopā. Tad nu uz vietas improvizē – kaut kur izrauj kādu pudeli, sameklē uzkožamos, visbiežāk dodas uz tuvāko māju (nereti pie mums, jo dzīvojām no vecā Dailes teātra trīs minūšu attālumā), tur vēl uzsmērē kādas maizītes, uzvāra tēju, un tā ir pirmizrādes balle. (Agrāk teātrī svinēt neļāva, tagad drīkst. Tad vispār nekur nav jāiet.)

Pagājušajā gadsimtā padomju laikos sezonas beigās vai sākumā (bet Valmieras un Liepājas teātrī – visu gadu) obligāti bija izbraukumi – viesizrādes pa Latviju. Ja tās ilga vairākas nedēļas, tad bērni tika nosūtīti pie vecvecākiem, tantēm vai citiem radiem. Un arī tur nekā nevarēja mainīt.

Tomēr visas šīs neērtības un nolemtības kompensēja tas, ka mēs varējām skatīties izrādes, kad vien un cik vien gribējām gan no kulisēm, gan sufliera būdas, gan apgaismotāja ložas, reizēm arī no zāles kopā ar publiku. Un visi tie apjūsmotie, apbrīnotie, nepieejamie skatītāju elki bija vienkārši mūsu draugi vai paziņas. (To, ka viņi ir elki, uzzinājām krietni vēlāk.)

Taču tad, kad iepazīnos ar grāmatas varoņiem, uzklauzīju viņus, izrādījās, ka likteņi, kaut arī kopīgi, tomēr ir ļoti atšķirīgi. Katram ir savs stāsts, savas atmiņas, savi vērojumi un secinājumi. Un varbūt kopīga ir tikai viena galvenā atziņa, kuru viņi arī savā dzīvē īsteno – jābūt

radošiem un jāstrādā tāds darbs, kuram vari atdot sirdi un dvēseli. Kādā jomā – tas nav svarīgi. Interesanti, ka vairāki no viņiem mācījušies Franču licejā (savulaik – Anrī Barbisa Rīgas 11. vidusskola), gandrīz visi kādā brīdī ir veikuši dzīvē krasu pagriezienu – pametuši darbu, kas nesniedz gandarījumu, un pievērsušies tam, ko sirds liek.

Un vēl – visi viņi teātri atpazīst pēc īpašā smaržu kokteiļa, kāds tur vējo. Grims, pūderis, odekolons, putekļi, mazliet apsviluši mati no lokšķērēm (vecajos laikos!), kāda puķe, līme, ar ko piestiprina liekos degunus un zodus. Cigarešu smārds...

Es arī esmu teātra bērns, jo mana mamma Velta Krūze nostrādāja Dailes teātrī 58 gadus (1939–1997).

1948. gada nogales laiks. Man ir pieci gadi, un es esmu aizvesta uz Dailes teātra bērnu eglīti. Uz skatuves tāda kā būdiņa, kurā sēž Rūķis un viņam līdzās tup Suns. Man jākāpj tur augšā, jānoskaita pantiņš un jāsaņem dāvana. Es to braši izdaru un pēc tam jautāju, vai drīkst sunīti paglaudīt. (Esmu taču atbraukusi no laukiem, kur palika mans Poksīs.) Saņēmusi atļauju, paglāstu lielo, brūno galvu. Suns ņurd un laipni kustina ausis. Zālē sēž arī mana vecāmamma un vēlāk brīnās, kā man neesot bijis bail tā izdarīties.

Droši vien toreiz pie eglītes lustējās arī Vazdiku bērni Ilze un Uldis, Klētnieku puikas Nauris un Juris, Luija Šmita atvases, Elvīras Leimanes un Leonīda Leimaņu meita Ludmila un vēl citi, kuru mammas un tēti strādāja Dailes teātrī.

Vienmēr tikāmies šajās eglītēs un vēlāk pavasara svētkos, kad visiem izdalīja skaistas kreppapīra cepures, no lieliem kubliem lēja glāzē limonādi un laikam bija vēl visādas izdarības, kuras esmu aizmirsusi. Ludmila Leimane arī atceras šos bērnu svētkus, jo citā laikā uz teātri bieži nav vesta. Un, lūk, visi Dailes teātra "bērni" vēl šodien atceras slīdkalniņu un tās eglītes...

Teātra bērniem arī pirmās atmiņas par izrādēm ir pavisam citādas nekā pārējiem vienaudžiem. Piemēram, Ilze Vazdika četru gadu vecumā paņemta uz "Uguni un nakti" ar Lilitu Bērziņu Spīdolas un Artūru Filipsonu Lāčplēša lomā. Meitenīte pēkšņi nobijusies, no

bailēm izskrējusi ārā no zāles un paslēpusies foajē aiz Gustava Žībalta krūšutēla.

Skatoties izrādi "Pūt, vējiņi!", kurā Baibiņu spēlējusi mamma Vilma Lasmane, Ilzei bijuši kādi trīs gadi. Spilgtas gaismas, dekorācijas, skaisti kostīmi, aktieri, kas skaļi sarunājas, – tas viss bērnu satrauca un savīļņoja. Taču līdztekus kaklā kāpa nodevīgs kamols – sašutums par to, ka visi dara pāri Ilzes mammiņai. Tik skaistai, tik neaizsargātai! Visi nostājušies pret viņu, klieudz, rājas... Ilzes sirsniņa pukst strauji, līdz beidzot izrādes beigās, kad mammiņa ielec upē un viņu no tās izceļ nekustīgu, aizvērtām acīm, bērns vairs neztur – bailes un izmisums izlaužas kliekdzienā, un mazā Ilzīte grib mesties uz skatuvi mammai palīgā. Kāds viņu tomēr notur, bet nomierināties meitenīte vēl ilgi nevar, pat naktī savā gultiņā turpina raudāt.

Līdzīgus gadījumus pastāstīja daudzi aktieru bērni, jo ikviens vismaz reizi agrā bērnībā ko līdzīgu ir pārdzīvojis, ja uz skatuves dara pāri viņu tētim vai mammai. Atceros, kā pati sēdēju un trīcēju, skatoties izrādi "Velna mācītājs", kurā mana mamma Daces lomā ieskrien degošā mājā, lai glābtu bērnu, un iet bojā... Sēdēju līdzās vecaimamai, biju brīdināta, lai neuztraucos, ka mammai nekas nenotiks, ka tas tikai teātris, tomēr bažas bija lielas: ja nu beigās kaut kas misējas un viņa sadeg pa īstam? To sajūtu vēl šodien atminos.

Vēlāk mēs, teātra bērni, satikāmies Dailes teātrī tā sauktajās pieņemšanas izrādēs un jubilejās. Izauga un mums palēnām pievienojās mazākie – Rasma Rogas un Valentīna Skulmes dēls Didzis, Pētersonu Karina un Uģis, Dinas Kuples meita Arta Tone.

Kad režisore Felicita Ertnerē jau bija krietnos gados, viņu uz teātri pavadīja mazmeita Inga – Ingrīda Bērziņa. Mana mamma vienmēr stāstīja, ka Ertneres Inga spēlēja šahu, atkal vinnējusi kādās sacensībās, ieguvusi augstas vietas Latvijas šaha čempionātos.

Stāstu par Dailes teātri, taču citos Melpomenes tempļos, pieļāju, bija līdzīgi.

Pie visa pierod, arī pie aktieru nepieradināmā darbalaika. Jo ieguvums jebkurā gadījumā ir daudz lielāks. Un to atzina arī visi manas grāmatas varoņi. Jā, tētis vai mamma nav bijuši nevienā manā izlaidumā, toties esmu piedzīvojis vai piedzīvojusi daudz ko tādu, kas citiem nav bijis.

Arī es esmu laimīga, ka esmu piedzīvojusi aktrises ģimenē, ka man ir bijusi šī paralēlā dzīve – teātris –, kuram jūtos piederīga vēl šobrīd. Tik bagāta, interesantiem notikumiem un cilvēkiem piepildīta dzīve, tik daudz labu paziņu teātra pasaulē – cilvēki, par kuriem es pārdzīvoju, kurus saprotu, kuru dzīve man ir tikpat tuva kā savējā. Man ir zināma tā kodu sistēma, kādā darbojas aktieris, mēs saprotamies bez vārdiem.

Bet ko nu es tik daudz te par sevi...

Lai runā grāmatas varoņi!

P. S. Lūdzu lasītājus ņemt vērā, ka grāmata tapusi sešu gadu laikā, tāpēc tās varoņu dzīvē daudz kas jau varētu būt mainījies...

Man bija jārēķinās ar zīmogu

Un tā nu šajā grāmatā pirmais, kuru aicināju uz sarunu dalīties ar atmiņām un iespaidiem par teātra lomu savā dzīvē, ir Gints.

Viņa tēvs ir **Ints Burāns** – aktieris, kura radošais mūžs saistīts ar Nacionālo teātri, ko savulaik pompozi sauca par Andreja Upīša Latvijas PSR Valsts (zinām jau, kas tā par valsti bija) Akadēmisko drāmas teātri.

Taču Inta Burāna dēla nodarbošanās ar teātri nav saistīta.

Gints Burāns

Es tik daudzus no teātra jomas pazinu, ka vienu brīdi likās – tas ir arī mans ceļš. Bija pārmaiņu laiks, aktieru fakultāti pārcēla no Mūzikas akadēmijas uz Kultūras akadēmiju. Gadu gāju sagatavošanas kursos pie Māras Ķimeles un Anša Rütentāla. Kolēģi bija spēcīgi – Baiba Broka, Andris Keišs, Arturs Skrastiņš, Dainis Gaidelis, Sandra Kļaviņa, Anna Klēvere –, kopā ar aktieriem mācījās arī režisori – Regnārs Vaivars, Gatis Šmits. Raženākais kurss! Bet ap iestājeksāmenu laiku apstākļi mainījās.

Īstenībā man nebija nekādas intereses par teātri kā profesiju. Un es ļoti, ļoti, ļoti priecājos, ka nekļuvu par režisoru, bet gan par mākslas galerijas “Centrs” īpašnieku. Vēlāk domāju: ko būtu iesācis, ja tiktu uzņemts? Man nebūtu laika mācīties, jo vajadzēja strādāt.

Ilze Strazdiņa, tagad Ilze *Black*, Londonā ir pasniedzēja, un tolaik viņa strādāja mākslas galerijā “GG”. Tur bija nepieciešams darbinieks, un viņa mani uzaicināja. Tajā laikā biju arī “Klubā 21”, un caur to nāca daudzas pazišanās – tās ļāva vieglāk attīstīt savu biznesu.

Es mācījos Rīgas 64. vidusskolā, kurā ir teātra novirziens. Dzīvojam Purvciemā, tā bija mūsu mikrorajona skola. Uzreiz pēc skolas sāku strādāt, aizrāvos ar savu mākslas galeriju un, kad biju uzkrājis pieredzi, gāju uz Mākslas akadēmiju pēc teorijas. Taču man gadījās trauma – dabūju kontūziju, un izdzisa gads no pagātnes un studijām. Es tos laikus īsti neatceros, tikai pēc nostāstiem.

Krievu drāmas teātrī mana galerija noturējās ilgi, taču krīze noslaucīja – bija nesamērīgi augsta īres maksa, bet es nekrāpu māksliniekus un pircējus, un tā mans bizness dabīgā ceļā izdzisa.

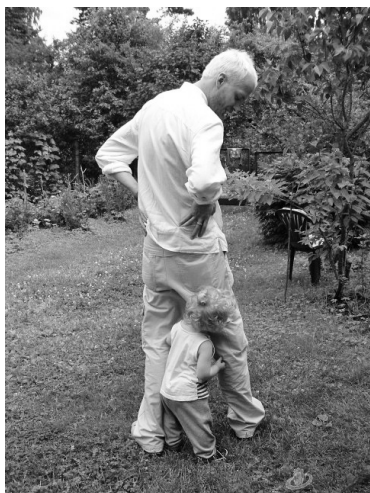
Turpināju ar mākslas lietām darboties privāti – konsultēju, palīdzēju turīgiem cilvēkiem veidot privātkolekcijas, pareizi ieguldīt līdzekļus mākslas vērtībās. To ar prieku brīvajā laikā daru arī tagad.

Darbs, kuru es saprotu, man ir palicis, bet, lai dzīvē būtu stabilitāte, strādāju firmā, kas nodarbojas ar industriālām, no mākslas tālām lietām.

Man ir piecpadsmit gadus vecs dēls Pauls Dāgs. No viņa mātes esmu šķīries, bet dēlu audzinām kopīgi. Vēsture atkārtojas. Izpratni par pienākumiem un mīlestību pret dēlu esmu mācījies un man-tojis no sava tēva.

*“Inta Burāna dzīve un darbs teātrī bija viens skaists gājiens kalnup, kas prasīja no viņa visu un ko viņš, Teātra fakultātē stājoties, bija sevi apņēmis. Lai arī Ints Burāns apgalvoja: “Es nekad neesmu sapņojis, man vienmēr vajadzējies strādāt,” – to gadu topošie aktieri vairāk vai mazāk bija romantiķi. Būt teātrī – tas tiešām nozīmēja atrasties tur gandrīz vai 24 stundas.”**

* <https://www.delfi.lv/kultura/news/theatre/miris-aktieris-ints-burans.d?id=21162768>

Gints kopā ar savu dēliņu
2004. gadā

Ko nozīmē, ja tavs tēvs ir aktieris?

Pirmkārt, visi apkārt izturas pret viņu ar milzīgu pietāti. Inta mammai Lidijai, ar kuru kopā es visbiežāk vadīju brīvdienas, bija īpaši sakāpinātas jūtas pret tēvu. Man šķita pašsaprotami, ka viņš ir aktieris, – ir mēģinājumi, izrādes, tāpēc viņa bieži nav mājās. Pieņēmu, ka tā jābūt: tēvs ir liels mākslinieks, visa dzīve pakārtota viņam.

Pirmā izrāde vai mēģinājums, kad vecāki saprata, ka esmu par jaunu, lai mani vestu uz teātri, šķiet, bija Andreja Upīša “Laikmetu griežos”. Tēvu izrādē sita, un es, ložā sēdēdams, sāku aurot. Toreiz man bija pieci gadi, un teātri es kādu brīdi pat neieredzēju. Biju pārliecināts, ka tajā tēvam vienmēr dara pāri.

Vēlāk redzēju izrādes “Lauva ziemā”, “Elektra – mana mīla”. Tās neesmu aizmirsis.

*“Ints nebija no tiem, kas, teātrī ienākot, tūlīt apžilbina ar savu temperamentu un jaunību. Viņš lēni un mērķtiecīgi no uzdevuma uz uzdevumu, no atziņas uz atziņu, aizraujoties līdz savas paaudzes režisoram M. Kublinskim un viņa estētiskajiem meklējumiem, gāja pretim savām skaistajām lomām (..)”**

* <https://www.delfi.lv/kultura/news/theatre/miris-aktieris-ints-burans.d?id=21162768>